

The Gleaner

Vol 17 (1981)

Ο Καλλίνικος Κρεατσούλης στην Ιταλία

Στέρ. Φασουλάκης

doi: [10.12681/er.317](https://doi.org/10.12681/er.317)

To cite this article:

Φασουλάκης Σ. (1981). Ο Καλλίνικος Κρεατσούλης στην Ιταλία. *The Gleaner*, 17, 267–272.
<https://doi.org/10.12681/er.317>

Ο ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΚΡΕΑΤΣΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Ὁ Καλλίνικος Κρεατσούλης¹ εἶναι γνωστός ὡς ἑφημέριος τῆς ἑλληνορθόδοξης ἐκκλησίας τῆς Μασσαλίας (1826-1861) καὶ ὡς ὁ ἄνθρωπος ποὺ διέσωσε τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῖ (1837)². Ὅμως, ἂν καὶ εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα προσωπικότητα τοῦ 19^{ου} αἰ., δὲν ἔχομε γι' αὐτὸν μιὰ ἐξακριβωμένη βιογραφία³ καί, πολὺ περισσότερο, μιὰ τοποθέτησή του στὸν ἰδεολογικὸ χῶρο τῆς ἐποχῆς. Σκοπὸς τοῦ παρόντος μελετήματος εἶναι νὰ ξεκαθαρίσει μερικὰ χρονολογικὰ καὶ προσωπογραφικὰ⁴ ζητή-

1. Τὸ ἐπώνυμό του ἀπαντᾷ καὶ ὡς Κρεατζούλης, Κριατζούλας, Κρεατζούλας ἢ Κρεατσούλας. Τὴν τελευταία μορφή χρησιμοποιεῖ ἀκόμη σήμερα ἡ οἰκογένεια στὴ Χίο.

2. Βλ. Ἀδαμαντίου Κοραῖ, *Τὰ μετὰ θάνατον εὐρεθέντα συγγραμμάτια*, τ. Α', Ἀθήνα 1881, σ. νς', ροη'-ρπγ' (στὸ ἐξῆς: Μάμουκα, *Πρόλογος*), καὶ Στεφάνου Δ. Καββάδα, *Ἡ ἐν Χίῳ Βιβλιοθήκη Κοραῖ (Ἱστορία, κατάλογος χειρογράφων)*, Ἀθήνα 1933 (στὸ ἐξῆς: Καββάδα, *Βιβλιοθήκη*), σ. 27-41. Ἐς σημειωθεῖ ἐδῶ κάτι ποὺ δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Καββάδα, ὁ.π., σ. 40, ὅτι καὶ ἡ βιβλιοθήκη Κ. Κρεατσούλη (1800 περίπου τόμοι) μὲ 20 χειρόγραφα τοῦ Κοραῖ περιῆλθε ἀπὸ ἀγορὰ στὴν κυριότητα τῆς Βιβλιοθήκης Χίου τὸ 1884· βλ. *Ἐκθεσις τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Χίῳ Γυμνασίου καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων αὐτῆς σχολείων*, Ἀθήνα 1885, σ. 28-29.

3. Σύντομο ἐκλαϊκευτικὸ σημείωμα δημοσίευσε ὁ π. Μάρκος Ἀγ. Βασιλάκης στὰ *Χιακὰ Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά* του, τ. Α', 1950-1951, τχ. 1, σ. 34-35. Τὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν Γ. Ανδρεάδη, Ν. Βαφειάδη καὶ Κ. Κρεατσούλη ἀνέπτυξα στὴ διάλεξή μου «Τρεῖς φυσιγνωμίες τῆς ἐποχῆς τοῦ Κοραῖ» (Βροντάδος Χίου, 15 Ἀπριλίου 1979).

4. Ὁ Καλλίνικος Κρεατσούλης (1785-1861) ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν ὁμώνυμο ἀρχιμανδρίτη καὶ συγγενή του (κατὰ κόσμον Ἀλέξανδρος), ἑφημέριο Τεργέστης, ἀργότερα μητροπολίτη Ἀρδαμερίου καὶ συγγραφέα τῶν ἄρθρων «Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Κοραῖ», ἑφ. *Παγγιακή*, 13, Ἀπριλίου 1908, σ. 2, καὶ «Ἐκκλησις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Χίως Σχολῆς», *Χιακὰ Χρονικά*, τ. Α', 1911, σσ. 37-42 (γιὰ τὸν ὅποιον βλ. [Γ. Γ. Ζολῶτα], *Ἐκθεσις τῶν ἐν τοῖς Ὁρθοδόξοις Δημοσίοις Σχολείοις Χίου πεπραγμένων κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1893-4... καὶ 1899-1900*, Χίος 1901, σ. 205-206, καὶ Μάρκου Ἀγαπητοῦ Βασιλάκη, *Χιακὰ Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά*, τ. Β', [1952-1954], τχ. 1-2, σ. 53). Ἐπομένως οἱ δύο Καλλίνικοι πρέπει νὰ διακριθοῦν στὸ βιβλίον τοῦ Κώστα Θ. Λάππα (ἐπιμ.), *Τρύφ. Εὐαγγελίδου Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*: *Εὐρετήριο*, Ἀθήνα 1973, σ. 35.

ματα που σχετίζονται με τον Κρεατσούλη και συγχρόνως να φωτίσει κάπως την περίοδο που πέρασε αυτός στην Ίταλία, μεταβατική ανάμεσα στην εποχή που έζησε στη Χίο (1785-1822) και σ' αυτή που έζησε στη Μασσαλία (1826-1861).

Ο Καλλίνικος (κατά κόσμον: Κωνσταντίνος)⁵ Κρεατσούλης γεννήθηκε στη Χίο το 1785. "Οτι το έτος αυτό είναι ή σωστή χρονολογία τής γεννήσεώς του και όχι το 1787⁶, αποδεικνύεται από τὰ ἐξῆς δύο ἔγγραφα: α'. σὲ κατάλογο Ἑλλήνων τῆς Μασσαλίας⁷ ἀναφέρεται ὅτι τὸ 1827 ὁ Κρεατσούλης ἦταν ἐτῶν 42· β'. σὲ γράμμα του τοῦ 1849 σαφῶς λέγει ὁ ἴδιος ὅτι φέρει «ἐπ' ὤμου δέκα πέντε ἔτη τῆς παρελθούσης [= ΙΗ'] ἑκατονταετηρίδος»⁸.

Στὰ παιδικὰ του χρόνια ἦταν μαθητῆς Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, στὴ Σχολὴ τῆς Χίου· ἀργότερα ὑπηρέτησε ὡς διδάσκαλος στὴν ἴδια σχολή⁹. Διάκονος χειροτονήθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1817¹⁰ καὶ πάντως τὸ 1820 διορίσθηκε ἐφημέριος τοῦ Ταξιάρχου τῆς Καμπάνας στὴ Χίο¹¹.

Στὰ 37 του χρόνια, μετὰ τὴν σφαγὴς τῆς Χίου, ἀρχίζει μιὰ νέα περίοδος γιὰ τὸν Κρεατσούλη. Λίγα γνωρίζουμε γιὰ τὸ πῶς σώθηκε ἀπὸ τὴν γενοκτονία τοῦ 1822¹² καὶ εἶναι περιεργό ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ποὺ εἶχε ἰσχυρότατες ἐμπειρίες δὲν φρόντισε ποτὲ νὰ τὴν ἀπομνημονεύσει. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους ὁ Κρεατσούλης βρισκόταν στὴν Τεργέστη. Πρόσφυγας κατατρεγμένος καὶ χωρὶς οἰκονομικὰ μέσα ἀναγκάσθηκε

5. Τὴν κοσμικὴ ὀνομασία του μᾶς διέσωσε ὁ Μάμουκας (*Πρόλογος*, σ. ροδ'-ροε'). Ὁ ἴδιος λόγιος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μαθητῆς καὶ —μετεπαναστατικὰ— ἐπιστολογράφος καὶ συνεργάτης του στὴν ἐκδοσὴ τῶν καταλοίπων Κοραΐ, μᾶς διέσωσε μοναδικὰς πληροφορίες γιὰ τὸν Κρεατσούλη.

6. Ὁ Νικόλαος Σωτ. Κρουσουλούδης, *Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐθνομάρτυρος μητροπολίτου Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδου (1776-1822)*, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 82, σημ. 56, προφανῶς παρεξήγησε τὸ σημεῖωμα τοῦ Κρεατσούλη γιὰ τὰ συμβάντα τοῦ 1787 (βλ. *Χιακὰ Χρονικά*, τ. Β', [1914], σ. 122)· ὅταν ὁ Κρεατσούλης λέγει «με εἶχαν εἰς τὴν φύλαξιν 4 μηνῶν» ἔννοεῖ: με εἶχαν ἀπομονώσει γιὰ διάστημα 4 μηνῶν.

7. Βλ. Ἐλένης Ε. Κούκκου, *Ἰωάννης Α. Καποδίστριας: Ὁ ἄνθρωπος - ὁ διπλωμάτης (1800-1828)*, Ἀθήνα [1978], σ. 392.

8. Βλ. Καββάδα, *Βιβλιοθήκη*, σ. 69.

9. Μάμουκα, *Πρόλογος*, σ. ροδ' καὶ ροζ'. Βλ. καὶ Κ. Ἀ[μάντου], «Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Καλλινίκου Κρεατσούλη», *Χιακὰ Χρονικά*, τ. ζ' 1926, σ. 144 καὶ 152.

10. Μάμουκα, ὁ.π., σ. ροε'-ροζ'.

11. Βλ. Κ. Ἀ[μάντου], «Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Καλλινίκου Κρεατσούλη», *Χιακὰ Χρονικά*, τ. Β' (1914), σ. 121-122.

12. Μάμουκα, *Πρόλογος*, σ. ροζ'.

νά ζητήσει υποστήριξη από τους συμπατριώτες του τῆς παροικίας. Ἐνῶ βρισκόταν ἀκόμη στὸ λοιμοκαθαρτήριο καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ συμπολίτη του Ζαννῆ Βλαστοῦ, ἐξασφάλισε μιὰ θέση δασκάλου στὴν ἑλληνικὴ σχολὴ τῆς Τεργέστης μὲ μισθὸ 500 φλωρίνια τὸν χρόνο. Τὸ σχετικὸ ἔγγραφο διασώθηκε στὴ Βιβλιοθήκη Κοραΐ (Χίος) μὲ ἀριθμὸ 275,ς'. Εἶναι μιὰ ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν Ζαννῆ Βλαστό. Τὴ δημοσιεύω ἐδῶ διατηρώντας τὴν ὀρθογραφία της.

Πρωτότυπο, λυτὸ, διφύλλο 22 × 21. Τὸ φ. 1^ν λευκὸ. Ὀλίγα ὀρθογραφικὰ λάθη. Ἀναλύθηκαν οἱ συντομογραφίες.

Τιμώτατε Κύριε Ζαννῆ Βλαστέ!

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἔλαβαν τὴν ἐπιστολήν σας 17^η τοῦ παρόντος, καὶ ἰδόντες εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Κύριος Καλίνικος Ἱερομόναχος δέχεται τὴν πρότασιν αὐτῶν, διὰ τὰ παραδίδη εἰς τὴν αὐτὴν Σχολὴν ὁποῖα μαθήματα ἤθελαν διορισθεῖν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐπιτρόπους, τὸν ἐφήμισαν ὁμοφώνως Διδάσκαλον τῆς αὐτῆς Σχολῆς δι' ἓνα χρόνον ἐπὶ μισθῷ f 500» — Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὴν τιμωότητά σας νὰ φανερώσετε εἰς τὸν κύριον Καλίνικον τὴν ἀπόφασιν ταύτην, καὶ νὰ τὸν παρακινήσετε διὰ τὴν καλὴν τάξιν νὰ γράψῃ ὁ ἴδιος εἰς τοὺς ῥηθέντας Ἐπιτρόπους ὅτι δέχεται τὴν ἀπόφασίν των, καὶ ὅτι θέλει παρῶντισασθῆ εἰς αὐτούς, εὐθὺς ὅταν ἐκβῆ ἀπὸ τὸ Καθαρτήριο, διὰ τὰ μάθη ἀπὸ τοὺς ἰδίους ὁποῖον εἶναι τὸ νέον σύστημα τῆς ῥηθείσης Σχολῆς, καὶ ὁποῖα εἶναι τὰ μαθήματα τὰ ὁποῖα πρέπει ὁ κύριος Καλίνικος νὰ παραδίδη εἰς τοὺς μαθητάς, καὶ ἐπομένως νὰ γραφθῆ κατὰ τάξιν καὶ τὸ ἀναγκαῖον συμφωνητικόν, πρὸς ἡσυχίαν τῶν συμφωνοῦντων μερῶν.

Ταῦτα παρακαλοῦμεν τὴν τιμωότητά σας νὰ φανερώσετε τὸν κύριον Καλίνικον, καὶ σὰς ἀσπαζόμεθα ἀπὸ καρδίας.

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ γένους τῶν ἐνταῦθα
Γραικῶν

Τριέστιον τὴν 19^η Ἰουνίου 1822.

Ἰωάννης Βορδόνης
Ἐλευθέριος Μ. Οἰκονόμος
Ἰάκωβος Ῥώτας

Στὸ φ. 2^ν

Τῷ Ἐντιμοτάτῳ
Κυρίῳ Τζανῆ Βλαστῷ
εἰς Τριέστιον

Σημείωση με τὸ χέρι Κ. Κρεατσούλη:

*Ἰγνάτιος Σκαλιούρης ὀνομάζεται
ὁ Διδάσκαλος τῆς Τεργέστης.*¹³

Ὁ Βλαστός κοινοποίησε τὴν ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων στὸν Κρεατσούλη ζητώντας του νὰ τοὺς ἀπαντήσει ὁ ἴδιος γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς θέσεως ποὺ τοῦ πρόσφεραν. Πράγματι ὁ Κρεατσούλης ἐτοίμασε τὴν ἐπομένῃ τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ ποὺ σώζεται στὸ ἴδιο δίφυλλο τῆς Βιβλιοθήκης Κοραΐ με τὸν ἀριθμὸ 275,ζ'.

Σχέδιο γραμμένο στὸ φ. 2Γ τοῦ προηγουμένου. Ἀναλύθηκαν οἱ συντομογραφίες.

Ἐντιμότατοι Κύριοι Ἐπίτροποι τοῦ ἐνταῦθα γραικικοῦ ἔθνους!

Ὁ τιμιώτατος Κύριος Ζανῆς Βλαστός μ' ἐκοινοποίησε τὸ πρὸς τὴν τιμιότητά του γράμμα σας, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ ψῆφον εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς Σχολῆς, καὶ ἐπομένως μὲ προσκαλεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ἡ ψῆφος μὲ εὐφραίνει βεβαίως ὄχι μόνον διὰ τὴν ὁποῖαν φέρει τιμὴν πρὸς ἐμέ, ἀλλὰ καὶ διότι μὲ δίδει τὴν ἐνκαιρίαν νὰ ἀναλάβω τοὺς ὑπὲρ τῆς παιδείας γλυκεῖς ἀγῶνας, δέχομαι εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησίν σας, πρόθυμος ὢν νὰ συνεργήσω, εἰς ὃ τι δύναμαι, διὰ τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν. Ὅταν ἐκβῶ ἀπὸ τὸ Καθαστήριον, πάραντα θέλω παρῶρησιασθῆν πρὸς τὴν ἐντιμιότητά σας, διὰ νὰ μάθω τὸ νέον σύστημα τῆς Σχολῆς, καὶ ὁποῖα θέλει εἶσθαι τὰ χρεῖα μου πρὸς αὐτήν. Ἀσπασόμενός σας μένω

Καλλίνικος Κρεατζούλας

*Ἐν Καθαστηρίῳ τῆς Τεργέστης
τὴν 20 Ἰουνίου 1822.*

*Ἄνκαι ἡ θέση ποὺ βρῆκε ὁ Κρεατσούλης τοῦ ἔλυνε, ἔστω προσωρινά, τὸ πρόβλημά του, ἐντούτοις ἡ πρόσληψή του δὲν πραγματοποιήθηκε. Οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν τὴν ἀποβίβαση. Τὴν πληροφορία ποὺ μᾶς παραδίδει μόνον ὁ Μάμουκας¹⁴, ἐπιβεβαιώνει ἡ ἀκόλουθη ἐπιστολὴ τοῦ Κρεατσούλη πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς τῆς Τεργέστης.

13. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἠπειρώτη Ἰγνάτιο Σκαλιώρα, δάσκαλο στὴν Τεργέστη (1822-1830), ποὺ λίγα χρόνια πρὶν (1817) εἶχε ἐκδώσει τὸν ἀντικοραϊκὸ λιβέλλο *Ἐπιστολὴ τῆς νέας φιλοσοφίας στηλιτευτικῆ* πβ. *Ἐρμῆς ὁ Λόγιος*, 1818, σ. 59-62 καὶ 142-145.

14. Μάμουκα, ὁ.π.

Πρωτότυπο, λυτό. Ἀρχεῖο Ἑλληνικῆς Κοινότητος Τεργέστης, Φάκελος ἔτους 1822 (Ἀλληλογραφία)¹⁵.

Ἐντιμότατοι Κύριοι Ἐπίτροποι τοῦ ἐνταῦθα Γραικικοῦ Ἔθνους!

Πρὸ ἡμερῶν τινῶν ἡ ἀστυνομία ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὴν πατρίδα μου, τὸ ἐπάγγελμά μου, τὴν μέχρῃ τοῦδε διατριβὴν μου κτλ. Ἐγὼ ἀπεκρίθην ὅλην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι εἶμαι Χίος, ἐμαθήτευσσα εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Χίου, ἐκβῆκα τώρα πρώτην φορὰν ἀπὸ τὴν Χίον, μὲ τοὺς ἀνακατωθέντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχω καμμίαν κοινωνίαν κτλ. ἤλπιζα λοιπόν, ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ὑποψίαν κατ' ἐμοῦ· σήμερον μαθάνω μὲ ἄκραν μου λύπην, ὅτι ἐμποδίζεται ἢ ἀπὸ τὸ Καθαροῦ ἔξοδός μου, ἐνῶ εἰς ὅσα ἠρωτήθην εὐρίσκω ἐμαντὸν πάντῃ ἀθῶον.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, Ἐντιμότατοι Κύριοι! νὰ πληροφορηθῆτε τὴν ἀπερασμένην μου διαγωγὴν ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας μου, καὶ ὡς πατέρες τῶν ὁμογενῶν νὰ δώσετε ἐγγύησιν εἰς τὴν ἀστυνομίαν διὰ τὴν εἰς Τεργέστην μέλλουσαν διατριβὴν μου, βέβαιοι ὄντες, ὅτι καὶ διὰ τὸ ὁποῖον μ' ἐτιμῆσατε ἐπάγγελμα, ὡς καὶ διὰ τὰς κατὰ μέρος συναναστροφάς μου, ἡ διαγωγὴ θέλει εἶσθαι κατὰ πάντα ἡσυχος καὶ εἰρημική.

Ἐντιμότατοι Κύριοι! δι' ὧν ἐλπίζω νὰ ἀξιωθῶ τῆς ἀπὸ τὸ Καθαροῦ ἔξοδου ἀλλ' ἐὰν ἀποτύχη, σᾶς παρακαλῶ, νὰ μ' ἐγγυηθῆτε, ὡς προστάται τοῦ ἔθνους νὰ ἐκβῶ ἐγὼ διὰ δέκα ἡμέρας, ἕως ὅτου νὰ οἰκονομήσω μερικὰς ἀναγκαίας μου ὑποθέσεις.

Ἐντιμότατοι Κύριοι! εἶμαι εὐελπὺς, ὅτι καὶ εἰς ἐμὲ θέλετε δεῖξαι, τὴν ὁποίαν ὑπερὸ τοῦ ἔθνους καθ' ἡμέραν δείχνετε πρόνοιαν, καὶ θέλω ἐπιτόχειν τῆς προστασίας σας· γένοιτο!

Ἀσπαζόμενός σας ἐκ καρδίας μένω

Καλλίνικος Κρεατσούλης

Ἐν Καθαροῦ τῆς Τεργέστης

9 Ἰουλίου 1822

Δὲν ξέρομε γιὰ ποιούς συγκεκριμένα λόγους ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία ἀρνήθηκε τὴν ἔξοδο τοῦ Κρεατσούλη στὴν Τεργέστη, ἐνῶ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο γιὰ ἄλλους Χιῶτες πρόσφυγες. Ἡ προέλευσή του ἀπὸ τὸ ἰδεολογικὸ ἐπίκεντρο—σχολὴ τῆς Χίου—ἐνὸς χώρου ὅπου τὸ προοδευτικὸ καὶ φιλελεύθερο κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε κάνει σταθερὰ βήματα ἴσως εἶναι ἓνας πιθανὸς λόγος. Ἐξάλλου ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Κρεατσούλης ἦταν φιλι-

15. Τὴν ἐπιστολὴ ἀντέγραψε ἡ δ. Ὀλγα Κατσαρδῆ. Τὴν εὐχαριστῶ γιὰ τὴν παραχώρησιν τῆς δημοσιεύσεως.

κός¹⁶ ίσως μπορεί να έχει κάποια σχέση με την αυστριακή απαγόρευση.

Την ίδια χρονιά βρίσκουμε τον Κρεατσούλη στο Λιβόρνο. 'Ο Ζερλέντης βασιζόμενος στο άρχαιακό ύλικό τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Λιβόρνου μᾶς λέγει ὅτι «ὁ Κρεατσούλας ἐκ Χίου δι' Ἀγκῶνος εἰς Λιβόρνον ἐλθὼν» ἀνέλαβε τὴ σχολὴ τοῦ Λιβόρνου¹⁷. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὴν Τεργέστη ὁ Κρεατσούλης κατευθύνθηκε στὸν Ἀγκῶνα καὶ ἀπὸ κεῖ στὸ Λιβόρνο.

Στὴ σχολὴ τοῦ Λιβόρνου ὁ Κρεατσούλης ἔμεινε ἀπὸ τὸ Θέρος/Φθινόπωρο 1822 ὠς τὸν Φεβρουάριο 1826¹⁸. Ἐκεῖ καὶ σ' αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ὁ Κρεατσούλης εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ μετατρέψει τὴν ὑπάρχουσα σχολὴ στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως («τῶν κοινῶν γραμμάτων») σὲ «φιλολογικὴ», διότι «ἐδιδάσκετο ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, ἡθικὴ, ἱστορία, καὶ χριστιανικὴ κατῆχησις κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς»¹⁹. Ἡ προεπαναστατικὴ σχολὴ τῆς Χίου ἔγινε τὸ ὑπόδειγμα γιὰ τὴ σχολὴ τοῦ Λιβόρνου καὶ ὁ Κρεατσούλης ἐφήρμοσε ἐκεῖ ὅ,τι εἶχε μάθει κοντὰ στὸν Βάμβα.

Τὰ προβλήματα ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ τὸ 1825 στὴ Μασσαλία μετὰξ τοῦ ἐμπόρου Τζιτζίνια καὶ τοῦ ἐφημερίου τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας Ἀρσενίου ὀδήγησαν τὴν ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Μασσαλίας στὴν ἀπόφαση (27 Νοεμβρίου 1825) νὰ καλέσει τὸν Καλλίνικο στὴν γαλλικὴ αὐτὴ πόλη σὲ ἀντικατάσταση τοῦ ἀρχιμανδρίτη Ἀρσενίου²⁰. Ὁ Κρεατσούλης προτίμησε τὴ νέα θέση ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Λιβόρνου καὶ στίς 15 Φεβρουαρίου 1826 ἀνέλαβε καθήκοντα ἐφημερίου στὴ Μασσαλία²¹. Ἀπὸ τότε παρέμεινε καὶ ἔζησε ἐκεῖ ὠς τὸν θάνατό του στίς 10 Σεπτεμβρίου 1861.

Στέρ.Φασουλᾶκης

16. Τὴν πληροφορία μᾶς παραδίδει ὁ π. Μάρκος Ἀγ. Βασιλάκης, *Χιακὰ Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά*, τ. Α', 1950-1951, τχ. 1, σ. 34-35, βασιζόμενος σὲ ἐκκλησιαστικὸ λόγο τοῦ Κρεατσούλη, ὁ ὁποῖος σήμερα λανθάνει.

17. Περικλέους Γ. Ζερλέντη, «Περὶ τῆς ἐν Λιβόρνω ἑλληνικῆς σχολῆς (1805-1837)», *Παργασός*, τ. Θ', 1885, σ. 335-336.

18. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Γεωργίου Γεω. Λαδᾶ, *Ι. Συνοπτικὴ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τεργέστης...*, Ἀθήνα 1974, σ. 24, ὅτι ὁ Κρεατσούλης διατέλεσε ἐφημέριος στὴν Τεργέστη γύρω στὰ 1825, ἐλέγχεται ἀνακριβῆς.

19. Π. Γ. Ζερλέντη, ὁ.π., σ. 336.

20. P. Echinard, *Grecs et philhellènes à Marseille...*, [Μασσαλία 1973], σ. 280' πβ. τὴν ἀνακοίνωση τῆς Ε. Α. Καρύδη, «Ἑποπτικὴ κίνηση κατασκοπείας (1825) εἰς βάρος τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος», *Πρακτικὰ τοῦ Α' Συνεδρίου Ἀρχαιολογικῶν Σπουδῶν*, Ἀθήνα 1979, σ. 271-290.

21. Ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία ἐξάγεται ἀπὸ τὴν αὐτόγραφη *Βίβλον* βαπτίσεων κλπ. τοῦ ναοῦ τῆς Μασσαλίας, τῆς ὁποίας ἐπεξεργάζομαι τὴν ἔκδοση.